

Jánosi Zoltán: *Örvénylő himnuszok*,
Magyar Napló Kiadó, 2021.

Péntek Imre
(1942, Lenti) költő, kritikus,
Zalaegerszegen él,
József Attila-díjas

Az összekötő kapcsok megerősítése és felmutatása

Jánosi Zoltán egyike azon irodalomtörténészeinknek, akik nem csupán az irodalmi művekre koncentrálnak, hanem civilizációs ügyekre is odafigyelnek; nem ragadnak le az irodalmi *gondolkodásnál*, hanem a művek tanulságait nagyobb, lételméleti távlatokkal hozzák összefüggésbe. Például a bartóki modellről már-már alig lehetett hallani, de a szerző a *Kutyák a babakocsiban* című munkájában felveti a modell időszerűségét, elméleti és ideológiai szükségességét. A szimbólumok jelle alakulása azt jelenti, hogy transzformációk és általánosítások nyitott rendszere jön létre. Az archaikus értékek növelik az alapot, amely felé az emberi minőség értelmezése elindul; azon szellemi tartományokról van szó, melyek irányába a magyar népi irodalom és Bartók Béla törte az utat az 1900-as évek elején. Az a bizonyos „foklór szintetizálás”, amelyet kultúraértelmezésünk érintett, új jelentéstöbbletet adott a nyugati kultúrafelfogásoknak is. A bartóki modell végül is a latin-amerikai törekvésekben találta meg partnereit, a folklór és archaikum integráció pedig a „totális történetiség” felé vezette a gondolkodást. Ebben a törekvésben nagy szerepet kaptak

a periférikus jelenségek, identitástípusok, főként a kisebbségbe szakadt irodalmaink esetében. A bartóki modell – az archaikus tartalmak, a folklór integráció révén – kiszélesült horizonton veszi tudomásul a rendelkezésre álló elemeket, új világot teremt az irodalomban is. Jánosi értelmezései – egyébként több tanulmányban – errefelé veszik az irányt.

Ezért voltam kíváncsi az újabb tanulmánykötetre, amely *Örvénylő himnuszok* címmel jelent meg, a Magyar Napló kiadásában.

Az ajánlászövegben már érinti a szerkesztő: ez nem az elmélet felől, hanem művek felől igyekszik egyfajta teljességet felvázolni, beleértve a kisebb táj hazák szellemi jelenségeit, teljesítményeit is. Én a „történelem hullámverései” helyett szívesebben használnám az alkalmiságot, a felfedező, összegző és emlékeztető funkciót, amely szerepet ez a kötet szándéka szerint be akar tölteni. „A különböző műformákban (emlékezés, laudáció, köszöntés, tanulmány, bemutatás, kiállítás megnyitó, meditáció, búcsúbeszéd)” széles kitekintéssel megrajzolt panorámát kínál a szerző eddigi mozgásteréről, érdeklődési köréről, irodalmi tájékozódásáról.

Az alföldi iskola jeles szerzője az első körben arra figyelmeztet: mi az, amivel Kazinczy-nak tartozunk. A *Kazinczy Ferenc csizmasarka* a nyelvújító pályáját börtönből való szabadulása óta tekinti át, amikor a magyar kisszerűség díszletei között a napi feladatokat forgatta a fejében, amikor a költő, a műfordító, a prózaíró, az irodalomszervező és az oktatást újjáalakító elme zötyögött kocsiját Kisbányácska és Újhely között. Jánosi képes arra, hogy összekösse az akkori és a mai értelmezéseket, például a nyelv és az erkölcs kérdését. Az a gondolat, amit Tinóditól idéz – „Se adományért, sem barátságért, sem félelemért hamissat bé nem írtam, az mi keveset írtam, igazat írtam” –, egyúttal a jövőnek is szóló üzenet. A nyelv eltorzítása a 20. század egyik legsúlyosabb bűnének tekinthető, amikor a fasizmus és a kommunizmus kiforgatott értelmű szavai megmérgezték az egész társadalmat. Van mit tanulni eleinktől. Jánosi a következőket írja: „Erkölcs és mindennapi nyelv, erkölcs és irodalmi nyelv tehát szétválaszthatatlanok.”

Kölcseynek is sokkal tartozunk. A *Himnusz* írója – aki leírta a kötelesség parancsát: „a haza minden előtt” – számos más tekintetben is a modern hazaszeretet előfutára. Mit jelent szobra előtt ma tisztelni? Jánosi szerint egyik legnagyobb lázadója korának. Sokoldalúsága minden téren újító szellemként nyilvánult meg. Felteszi a kérdést az író: „Hol van hon? Mi a haza?” A korabeli viszonyokat tekintve: „Szer-te nézett, s nem lel / Honját a hazában”. A feladat nem más, mint ha nincs, megalkotni a hazát. Kölcsey Kölcsey tanulsága, akár a történelem, akár a nagy egyéniségek – mint Zrínyi és Frangepán – életigazságait, vagy a kurucok libertate iránti elkötelezettségét nézi, nem lehet más, mint a „hirtelen verssé kiáltott szintézis”, a *Himnusz*. A sérelmekért nemes bosszút állt, hazajött meghalni. A csekei magányban érlelte meg a maga hazaszeretetét, magatartása ma is példa és romolthatatlan erkölcsi magaslat,

amelybe nemcsak Magyarország, hanem Európa is beletartozik.

Az író másik szellemi fundamentuma Arany János. Számomra az utódok felsorolása közt szereplő Petri György az író nyitottságát jelképezi. Arany János – az író szerint – a vitézi halálon túl a vitézi megmaradás példáját adja. A „legcsöndesebb géniusz” az Európát is ide teremtő erő, amikor egészen Wales-ig ellát, dacos kitartása legméltóbb halottaink emlékét is őrzi, a *Családi kör* pedig a politika zsvivájában is megőrzi a legkisebb közösség meghitt összetartozását.

Az író számára a romantika fontos elem: a lázadás és az igazság erejét közvetíti. Petőfi szelleme belőle táplálkozott, és a csatában eleső haláljósolat a bátran küzdő, mártír hőseinkre emlékeztet. A Trianon sebeiből felmagasodó Ady és a József Attila „márvány homloka” is kikerülhetetlen tájékozódási pont a mai utódnak, valamint Illyés Gyula zsarnokság-versét sem lehet megkerülni.

Jánosi Zoltán reveláló gondolatai Nagy Lászlóval kapcsolatban is megszólalnak e kötetben. A *Szécsi Margit keze* című hosszabb tanulmány a „szegénységből szárnyat növesztő” költőnő értékeire hívja fel a figyelmet. Szécsi Margit költészetében az „el nem porladó, ki nem írható nemzeti küldetés” dübörög, amikor Petőfit idézi. A „kivirágzott kéz” poétikája a hideg és sötét ellen perlekedő magatartás, „ezüst fenyegetés” alatt álmodni pedig a legszebb küldetés, ami költőnek megadatott.

Szól az író Nagy László kevéssé emlegetett műfordításáról, a *Bernarda Alba háza* című munkájáról is, melyet a szolnoki Szigligeti Színház számára készített. A Garcia Lorca és Nagy László párhuzamait érintő írás az alkotó drámai tájékozódásának pontjairól is képet ad. Mindhárom történeti-kulturális-lélektani dimenzió kibomlik a szövegből, a korábbi versek fordítója a magyar traumákat is a szövegbe rejtette.

Kisiklatott hazában címmel a *Kortárs írók Oláh Jánosról* című antológiát szemlézi. Hatvanegy író írt a kötetbe, melyet a Széphalom Könyvműhely jelentetett meg. Fontos feladata volt az írásoknak a kortársakra és az új nemzedékekre gyakorolt hatások felidézése, az Oláh János-i személyiség alapvonásainak felmutatása, a magyar irodalomra sugárzott pozitív hatás közvetítése. „Olyan életanyag ez, melyet a népi írók nagy nemzedéke is megirigyelhetne” – írja többek között Kövesdi Zsuzsa. A *Száműzött történetek* végre „hazaért”. A meg nem írt borzalom, a falvak elnyomorított képe hiányzott az eddigi tablóból. A kommunizmus igazi arca ezekből a novellákból ismerhető meg igazán. Íróársai fénybe emelték az életmű számos elsikkadni látszó szegmentumát.

A köszöntő fejezet – *A törékeny angyalok* – ismert írók évfordulóit veszi szemügyre, és a szükséges tanulságokat újra és újra közfigyelembe ajánlja. A kilencvenéves Hubay Miklós, a hetven év fölötti Mezey Katalin, Serfőző Simon, Ágh István, Kovács István vagy Buda Ferenc megidézése éppen úgy időszerű, mint a rohanó időben meg-megállni és emlékező szavak után kutatni a felgyűlt múltban.

A zene sem hiányozhat a szemlézésből. Bartókról így ír a szerző: „A népdalok, népballadák, siratók, a régi virágok: csomborkák, nefelejcskek, zsályák piros, sárga meg fehér iránytűin a napba sersistergő dallamai mi mások is lehetnének tehát – mint a lét főnixmadarának pillantásai a lét fölött örökké kigyúló és hamvasztó tűz, hamu alól.” Amerikai útja felfelé vezető irány, amelyben Yehudi Menuhin is ott húrozza hegedűjét. Tokaji megidézése azért is indokolt, mert a „zene után az irodalom leghűségesebb örökösé életművének”.

„Tiszta forrás” ma is az ő művészete. E fejezetben felröppen Sebestyén Márta „csodamadara”, s Szörényi Levente kezébe kerül a Kölcsey nevével fémjelzett bronzplakett, Kósa Ferenc érdeme: a bartóki modell filmnyelvvé varázsolása. Törőcsik Mari megformált szerepei a teljes magyar világot közvetítik.

A képzőművészek portrészorozata pedig azért érdekes, mert az író nemcsak az ismert, a központban élő művészekre figyel, mint König Frigyes vagy Árkossy István, de a szűkebb szabolcsi-nyírségi tájhaza alkotóira is.

Nem kerüli el figyelmét a könyvkiadás sem, amikor sátoraljaújhelyi, nyíregyházi, miskolci szerzőket von szemléjébe, „Hiszen a könyv: a teljes magyar nyelvű lét minden pontján a nemzet kultúrájának alapvető záloga”. A szerzőnek van mondanivalója az Arany-művek új kiadására, és Nagy László verseinek új kiadása is szóra bírja. A magyar irodalom szolgálata az új, legteljesebb kiadás.

A szerző vaskos kötetének jelentős része a szűkebb táj, a kishaza szellemi teljesítményeinek felmutatása, s ha a figyelem rájuk esik, az országos befogadás felé nyílik meg út.

A kötet záró írása a „kormos, fekete ékszer”, Miskolc felidézése a Búza tér hangulataival, a Hági étterem halászléivel, a Szinva zuborgásával. Az idetartozás örök szerelem, amelyet egyetlen percre sem lehet feledni.

Jánosi Zoltán ismét bizonyított: hogy méltó gazdája, figyelmes olvasója az itt, Keleten termő szellemi értékeknek, és van ereje, szellemi energiája összekötni a múltat a jelennel, folytonosságot teremteni ott, ahol mások sivár hiányokat látnak csak. Himnuszunk örvénylése eltéphetetlen kapocs, ma is visszhangot verő aktualitás.

Péntek Imre